

מי שרוצה לשלוט בציבור, חשוך לציבור

מחיר העשרה

רסם ספר כזה באין מפריע, תוך הסתבנות בתביעת-סיציוויים על פי החוק לאיסור לשון הרע? אחרי גילגולים משפטיים שונים הצליח זיכרוננו להשיג מבית-הדין איסור על הפצת הספר, מפני שהמחבר סירב להראות אותו מראש למי שמתואר בו.

על כך הוגש עירעור לפני שלושה שופטים של בית-המשפט העליון, בראשות השופט אהרון ברק. איש מבריק זה — כשמו כן הוא — ידוע כמצדד ב"חקיקה מיספטיית". כלר מר, הוא מוכן לקבוע הלכה מיספטית במקום שה"מחוקק" (קרי: רוב מיקרי של כמה חברי-כנסת) התרשל בתפקידו. פסק-דינו של ברק, שאליו הצטרפו שני השופטים העליונים האחרים, הוא תמרוך נוסף במאבק על חופש-העיתונות בארץ.

אם לומר זאת בשפה גסה: ברק לקח את פסק-דינו של השופט הנדרי זורק אותו לסל-הניירות. הוא קבע כי חופש-העיתונות הוא עמוד-התווך של המישטר הדמוקרטי, ועל כן יש לו מישקל-יתר. אין הוא מקנה לעיתונות את הזכות לשקר ולהשמיץ במוד, אבל הוא מעניק לעיתונות אחרת את החופש המירבי, גם אם פוגע הדבר לעיתים בזכותו של איש-ציבור לשמו הטוב.

ברק שלל מכל וכל צנזורה מוקדמת. כלומר: הוא ביטל לחלוטין את דרישת בית-המשפט שהמחבר יגיש את סיפורו לעיון מוקדם של בית-המשפט ו/או של גיבור-הספר. הוא גם רחל לחלוטין את התביעה שבית-המשפט איסור מראש על הפצת הספר, לפני שהוכיח בכלל שיש בו דיבה. אחרי פירסום הספר, פתוחה הדרך להגשת מישפט על הוצאת דיבה ולקבלת פיצויים.

מבחינת העיתונות, זוהי החלטה חשובה ביותר. כי אחת הדרכים של איש-שילטון מסויימים להטיל טרור על אמצעי-התקשורת הוא האיום בצור-מניעה, שיאסור את הופעת העיתון המכיל חומר נגדם. לא-אחת התפתו שופטים, לעיתים בקלות-דעת שלא-תיאמן, להיענות לבקשה כזו.

במיוחד חשובה קביעתו של ברק כי "אנשים הנושאים במשרות ציבוריות, או בתפקידים של ציבור עניין בהם, נוטלים על עצמם מעצם מעמדם ותפקידם סיכונים הקשורים בהתנכלות לשמם הטוב."

בכך מצטרף ברק לעיקרון המקובל בארצות-הברית, האומר שמותר להגיד כל דבר על נושא משרה ציבורית, גם אם מסתבר בדיוק שאינו נכון, אלא אם כן נעשה הדבר בדרך-נכונה (על פי עיקרון זה הפסיד אריאל שרון במישפטו נגד השבועון האמריקאי "מ"ם, מאחר שלא הוכח שהיה ודון).

כלל זה מבוסס על הגיון פשוט. אדם המקבל על עצמו לנהל את ענייני המדינה, השולט על כספים השייכים לציבור, היכול בהרמתייר לשלוח חיילים למות — אדם כזה חייב להיות חשוף לחלוטין, כך שכל פרט באופיו, במעשיו ואף במצבו הגופני והנפשי יהיה נתון לביקורת מתמדת.

כפי שאומרת האימרה הגסה: "בכל שהקוף מגביה בטפסו על העץ, כן חשוף עכוזו האדום למבט."

מי שמסוגל לשלוח אותי למות, להטיל מס על פרי-עמלי ולחוקק חוק שייא אתי לכלל — מוטב שהיה מוכן להישפט לביקורת נוקבת ביותר. זוהי הגנה על החלשים מפני החזקים. זהו עיקרון חיוני לבריאות המישטר הדמוקרטי, וטוב שהשופט ברק התייצב לימינו.

ש בפסק-דינו של ברק קביעה אחת, שיש בה סכנה לא-קטנה.

הוא אומר שיש להחיש את מישפטי-הדיבה, כדי שלא יחלוף זמן רב מדי בין הפירסום ובין פסק-הדין. לכן אני מצטרף בכל לב. יש צורך ביצירת הליך מזוזר למישפטים כאלה.

אבל הוא רומז גם שצריכים לשנות את גובה הפיצויים, במיקרה שעיתון מפסיד במישפט דיבה. זוהי קביעה מסוכנת, מפני ששופט בעל דיעה קדומה נגד עיתון (וכבר נתקלתי בכאלה) יכול להביא לסגירתו על-ידי הטלת פיצויים גבוהים שהעיתון אינו יכול לעמוד בהם.

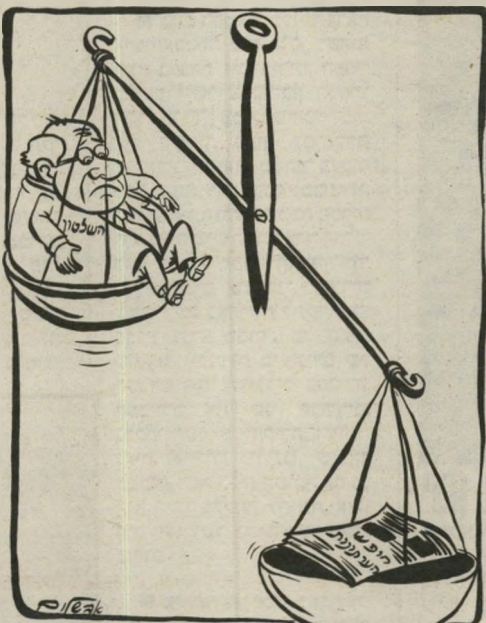
אני בטוח שברק עצמו אינו מתכוון לכך. אך זה יכול להיות מכשיר לצנזורה מסוכנת מכל צנזורה אחרת.

אולם פסק-דינו של ברק הוא מגדלור, המביא את חופש-העיתונות לחוק-מיבטחים. אינני יודע מה טיב סיפורו של אריה אבנרי, אך אין לי ספק שפסק-הדין חשוב אף מן הספר עצמו.

בינתיים פרש השופט ברנסון מבית-המשפט. שמגר נשאר יחיד מול ארבעת השופטים האחרים, בהנהגת השופט הנדרי, שהתנגדו לדעתו.

הרכב זה ביטל את פסק-הדין הקודם, וקבע כי הארץ הוציא דיבה, מפני שכמה מן העובדות בכתבה לא היו נכונות, אף שהעובדות העיקריות היו נכונות.

פסק דין זה כלל כמה קביעות נוראות מבחינת חופש-העיתונות במישטר דמוקרטי. הוא קבע כי לחופש-העיתונות אין מעמד כפי שנקבע לו בחר קה של ארצות-הברית. הוא גם קבע כי אין הברל בין עיתון ובין רכלן בקר-רחוב.

כל הכבוד!

למעשה ביטל פסק-הדין את הבסיס שעליו עומדת העיתונות במישטר הדמוקרטי המודרני: תפקידה כעמוד-התווך של הדמוקרטיה, המפקחת על השילטון, העומדת על מישמר זכויות-האדם, המגינה על האזרח מפני שרירות ושררה, המאפשרת לאזרח לבצע דיעה משלו תוך שמיעת כל הדריעות וההשקפות.

מול ארבעת השופטים, שקבעו הלכה חמורה זו, עמד לבדו מאיר שמגר, בפסק-דין שהפך סימ-דרוך אף שהיה פסק-דין של מיעוט, ללא תוקף.

שמגר קבע כי חופש-הביטוי הוא שיקול-על לגבי איש-ציבור, וכי מתן האפשרות להשמעת ביקורת על פעלו של השילטון הוא עיקר שאין בלעדיו קיום למישטר דמוקרטי תקין.

עכשיו עומדים כל הערכים האלה למבחן חדש. גרם לכך ספר שלא הופץ עדיין, הנביא, שבו מותח העיתונאי אריה אבנרי ביקורת על התעשיין והח"כ לשעבר אברהם שפירא.

העניין עומד מעל לאנשים המעורבים. אין לי סימפאטיה מיוחדת לאריה אבנרי (שאינו קרוב-מישפחה שלי, תודה), ודווקא יש לי סימפאטיה מסויימת לאברהם שפירא, דמות ססגונית ומעניינת. פרקליטו של שפירא הוא ידידי אמנון זיכרוננו, שהוא גם פרקליטי שלי. מגר הופיע שלמה ליבליך, פרקליט ותיק במאבקים על חופש-העיתונות.

לעניין שלפנינו, לא חשוב מה כתוב בספר. עיקר טענתו של אבנרי, כפי שנאמר בבית-המשפט, היא ששפירא ניצל את מעמדו הציבורי (פעם קראו לו "מנכ"ל המדינה", בשל השפעתו המכרעת על עניינים רבים, וגם ענייני-כלכלה) לטובת עסקיו הפרטיים.

השאלה היא: האם מותר לעיתונאי-חוקר לפי-

דבר כמעט לא-ייתכן. אבל זוהי עובדה: במדינת ישראל הדמוקרטית לא קיים אף חוק אחר המבטיח את חופש-העיתונות.

קיים חוק-עיתונות מימי הבריטים. חוק זה נותן לדיקטטור הקולוניאלי הבריטי — הנציב העליון — את הסמכות הבלתי-מגבלת לסגור כל עיתון ככל עת. הוא אוסר על הוצאת עיתון בלי רישיון מטעם מושל-המחוז הבריטי.

חוק זה קיים עדיין כמלוא תוקפו. במקום מושל-המחוז הבריטי בא הממונה על המחוז מטעם מישר-הפנים.

התפקיד החברתי המרכזי במישטר הדמוקרטי — התפקיד למסור לקוראים ולצופים את המידע הדרוש להם כדי לפעול באזרחים אחראיים — תלוי אצלנו על בלימה.

ב-1965 נא המחוקק הישראלי והוסיף חטא על פשע. החטא הזה קרוי "חוק לשון הרע". אחר-כך שינו את שמו ל"חוק לאיסור לשון-הרע".

השם הראשון היה מתאים יותר. כי הוא הוציא לשון-הרע על מדינת-ישראל כולה. אנהנו קראנו לחוק הזה, עלימי ראשי-התיבות שלו, חולירע.

בחיבורה של תועבה חקיקתית זו חברו כמה אנשים. ההש"ר ראה המקורית באה מדויד בן-גוריון, שהיה אז שליטי-יחיד כלי-כול. הוא רצה לסתום את פי העיתונות בכלל, ובפרט את פי העולם הזה (הוא לא הוכיר את שמו המפורש מעולם, וקרא לו "השבועון המסויים").

העולם הזה תרם תרומה נכבדה לתהליך שהביא בסופו של דבר, אחרי מאבקי-איתנים, להדחת בן-גוריון. אבל המלאכה נמשכה בלעדיו. בין הנפשות הפועלות היה רב יוסף, יליד קנדה, שרה-מישפטים, איש הגון שהתייחס אל כולנו כאל נייטיבס, כבנו תהומי של מושל-מחוז בריטי. המוציא-לפועל היה משה אוננו, איש המפר"ל, גם הוא איש הגון (כולס-כולם היו הגונים), שרגו על גילויי-השתחית שגילה העולם הזה כמחנה הדתי.

חולירע — חוק לשון הרע — שלל מעיתון את ההגנה הבלבדית של "אמת דיברתי". הוא תבע מן הנאשם / הנתבע להוכיח שפירסומו-האמת היה בעל עניין ציבורי. יליד מאמצע-ההתיקשות כל מעמד ציבורי כמשרת המישטר הדמוקרטי. הוא שלל מהם גם הרבה רכבי-הגנה מקובלות במישפטים אחרים. הוא כבל את ידיהם ורגליהם בעמרם לפני כס השופט.

בעיקבות המערכה שניהלנו, התעורר חלק מן הציבור ללסכינה שבחקיקה זו. היתה מעין התקוממות ציבורית. אחת התוצאות היתה ביטולית לכנסת, בראש רשימת העולם הזה — כוח חדש, כשאחת המטרות המוצהרות שלי היתה להילחם בחוק זה.

ואכן, אחרי שנכנסתי לכנסת, תוקן החוק בכמה נקודות חשובות. כמה משיני-הרעל שלו נעקרו. אך הוא נשאר חוק דראקוני. זהו גם כיום החוק החמור ביותר מסוג זה הקיים באיזשהו מישטר דמוקרטי בעולם.

הוא מתיימר להגן על האזרח החלש מפני העיתון החזק. אך האמת הפוכה: הוא מגן על אנשי-שילטון אדיר-כוח מפני ביטולת המגניה על האזרח החלש.

תמרוך הבא בדרכו של חופש-העיתונות היה פסק-דין של השופט משה הנדרי (גם הוא איש הגון מאוד, כולם אנשים הגונים מאוד) באוגוסט 1978.

נושא המישפט היה מאמר של הארץ על מנהל חברת החשמל, שכלל טענות רבות נגדו. העניין הגיע לבית-הדין פט העליון. ניתן פסק-דין ברוב-ידעות של שניים נגד אחד לטובת העיתון.

שני מוגיני חופש-הביטוי היו השופטים מאיר שמגר וצבי ברנסון. התנגדה להם השופטת מרים בן-פורת.

ואו קרה דבר חמור. חברת-החשמל עירערה על פסק-הדין של קרשה שופט בית-המשפט העליון לפני הרכב של חמישה שופטים של בית-המשפט העליון — הערכאה הגבוהה ביותר במדינה.